

برخی از بایسته‌های پژوهشی علوم حدیث از نگاه دکتر حسین علی محفوظ

حسین علیزاده*

اشاره:

استاد دکتر محفوظ، در پایان مقاله «جوانب منسیّة فی دراسة السنّة النبویّة» (مجله رساله التقریب، شماره ۶۰، ربیع الاول و ربیع الثانی ۱۴۲۸، ص ۱۸۱ تا ۱۹۸)، تحت عنوان «اقتراح» مطالبی آورده که به مثابه پیوست مقاله، پنجاه پیشنهاد برای گسترش علوم حدیثی در بر دارد. گرچه برخی از این بایسته‌های پژوهشی، اکنون جامعه عمل پوشیده، اما از زبان چنان استادی جامع، بار دیگر باید خواند. شرح حال مختصر استاد دکتر محفوظ در سفینه شماره ۱۵، ص ۱۸۳ و ۱۸۴ آمده است. فصلنامه سفینه

بلندترین آرزوهایم آن است که سنّت و حدیث، چنان‌که شایسته و در خور آن است، بررسی‌ای علمی، روشمند، آماری و عمیق شود و مورد بحث و فحص قرار گیرد؛ علوم آن مجدداً تاریخ‌گذاری شود؛ کتابهای مصطلح و درایه شمارش گردد و کلیه رساله‌ها و مقالات و بحثها مورد استقصاء قرار گیرد. و در این فرآیند پژوهشهایی است در تاریخ این علم و موثّق‌سازی و ریشه‌یابی و تحکیم و تکمیل آن به‌اضافه اظهار حقّ و روشنگری درباره آن و انصاف‌گرایی همه عالمان و مؤلفان و

---

*کارشناس ارشد حقوق، مدرّس تاریخ اسلام در دانشگاه.

کتابها و تألیفات. و امیدوارم که برخی از دانشوران خود را برای این مهم آماده کنند و بررسی مجدد، احیاء و آبیاری علوم حدیث را به عهده گیرند؛ پس از آنکه باغهای آن به زردی گراییده و شاخه‌های آن خشک شده، برگهای آن پراکنده و آبها فرورفته و رکود طولانی شده است!

و باز امیدوارم که پس از این نهضت و بیداری، تألیفات و مقالاتی جدید در این علم پدید آید. برخی موضوعاتی هست که کسی از پژوهشگران پیشنهاد نکرده و امید است که دل‌هایی به سوی آن گرایند و هم‌تهایی به اوج آن رسند و چشم‌هایی اوج و فراز آن را ببینند و دریابند. این پیشنهادها حاوی جنبه‌هایی بسیار مهم و فراموش شده است که همچون عهد و عقدی است بر عهده ما که بدان وفا کنیم و از آن روی نگردانیم؛ چراکه در آن خدمتی به میراث فرهنگی و امت و به جهان دانش نهفته است. از این رو این تلاشها، تألیفات، بحثها و بررسیها را پیشنهاد می‌کنم:

۱. تألیف سه فرهنگ جدید (بزرگ و متوسط و کوچک) به ترتیب الفبایی، شامل مدخلهایی که همه‌ی واژه‌های احادیث را دربر داشته باشد و نیز کتابهای جالب و شگفت و معانی اخبار و احادیث را دربرگیرد.

۲. تألیف فرهنگ الفبایی، شامل کلیه‌ی الفاظ احادیث که جامع همه‌ی کتب اصول و صحاح و سنن و مسندها باشد. زیرا فرهنگ «ونسک» حتی شامل کتابهای [اهل] سنت نیست؛ بلکه شاید شامل همه‌ی مراجع نه‌گانه‌ای که خود بر آن تکیه داشته نیز نشود.

۳. تألیف فرهنگ جدیدی شامل رجال اثر و راویان حدیث که شامل زندگی‌نامه مختصر آنان و منابع تفصیلی آنها باشد.

۴. تألیف کتابی جدید که در بررسی اصول و صحاح و سنن و مسندها، کافی و وافی باشد.

۵. تألیف کتابی جدید که در موضوع زندگی‌نامه‌ی صاحبان (و مؤلفان) اصول و صحاح و سنن و مسندها، کافی و وافی باشد.

۶. تألیف کتابی جدید در علوم حدیث که جامع قواعد و اصطلاحات و

همداستانیها [در واژه‌سازی‌ها و جعل اصطلاحات] و تعاریف دو فرقه شیعه و سنی باشد.

۷. تألیف فرهنگی از اصطلاحات حدیث و تعاریف آن که پیراسته و منظم و مرتب و مورد وثوق باشد.

۸. تألیف تقویمی از محدثان که براساس قرون و طبقات و سنوات، مرتب شده باشد؛ همراه با فهرستها و نمایه‌های الفبایی و موضوعی که آسان‌یاب باشد و بهره‌گیری و استفاده از آن به سهولت انجام گیرد.

۹. تألیف فهرست جامع، شامل کلیه کتابهای حدیثی و آنچه از سایر کتابها و تألیفات و رساله‌ها و بررسیها و بحثها و مقالات مربوط به آن، که موجود، ولی پراکنده و از هم‌گسیخته است.

۱۰. تألیف کتابی که جامع احادیث مورد اتفاق باشد؛ همراه با تفاوت الفاظ و اسناد و منابع آنها.

۱۱. تألیف کتابی جامع احادیث براساس ترتیب الفبایی.

۱۲. تألیف کتابی جامع درباره رجال کتب صحاح و سنن و مسندها و اصول.

۱۳. تألیف دایرة المعارف (حدیث) شامل کلیه موارد مربوط به سنت و حدیث و آثار از مطالب معلوم گرفته تا مطالب جعلی یا موضوعات و تتبعات و بررسیها و نقلهای گوناگون.

۱۴. نگارش بررسیهایی که جامع معانی انسانی و مبادی اخلاقی و آراء معنوی و ایده‌آلهای مندرج در احادیث باشد.

۱۵. پدیدآوردن مجموعه‌ای تازه که برگزیده احادیث درباره علم و دانش و زندگی و دین و دنیا باشد.

۱۶. بسط دادن به علوم حدیث و معارف و فنون آن.

۱۷. پژوهشهای آماری پیرامون احادیث شریف نبوی.

۱۸. پژوهشهای آماری در مورد میراث لغوی در حدیث، همراه با انواع استعمال لغوی.

۱۹. بررسی فضل و برتری حدیث بر علم و ادبیات و لغت [بشری].
۲۰. بررسی کتب حدیث و صحاح و اصول و سنن و مسندها به صورت پژوهشی علمی، انتقادی، تاریخی و آماری.
۲۱. پژوهشهای آماری در باب عبارات، ترکیبها و جملات نبوی.
۲۲. گردآوری حکمتهای نبوی.
۲۳. گردآوری سندهای احادیث.
۲۴. تبویب و تنظیم الفبایی احادیث.
۲۵. تنظیم احادیث براساس ترتیب زمانی و تاریخی.
۲۶. بررسی درباره احادیث جعلی.
۲۷. تألیف کتابی جامع، حاوی احادیث جعلی که شامل کتابها و مراجع آن نیز باشد.
۲۸. بررسی احادیث قدسی و ریشه‌یابی و مستندسازی و مقایسه آنها.
۲۹. ترسیم کتابی مشجر و نموداری شامل جدولهای مشایخ حدیث و سلسله‌های راویان و طبقات آنها برای تسهیل در بررسی اسناد و شناخت حاملان احادیث.
۳۰. تألیف فرهنگ نامهای راویان در کلیه سندها با اشاره به موارد و منابع و مآخذ آنها.
۳۱. تألیف کتابی جامع و مفصل که کلیه احادیث را به صورت موضوعی، در بر داشته باشد.
۳۲. گردآوری تصویر اجازه‌نامه‌های موجود و تنظیم و تبویب آنها به ترتیب قرون و سرزمینها و رشته‌ها باشد.
۳۳. گلچین کردن فواید علمی و ادبی و تاریخی و فرهنگی و جغرافیایی اجازه‌نامه‌ها.
۳۴. تألیف کتابشناسی چاپی و منتشره در علوم حدیث.
۳۵. تألیف کتاب «وفیات المحدثین = درگذشت محدثان» یا رجال حدیث

- به ترتیب سنوات و اسماء.
۳۶. گردآوری لقبهای محدثان و کنیه‌ها و نسبهای ایشان.
۳۷. بررسی و پژوهش در مضامین احادیث.
۳۸. پژوهش درباره سنت صحیح و معتبر.
۳۹. دسته‌بندی احادیث.
۴۰. تألیف سالشمار زندگی پیامبر ﷺ و بررسی سیره مقدّس نبوی. و این کاری است که خود از مدّتی پیش، افتخار شروع آن را دارم.
۴۱. تألیف کتب و مقالات به زبانهای دیگر به ویژه زبانهای اروپایی در موضوعات پیشنهادی.
۴۲. ترجمه کتب و مقالات مهمّ زبانهای دیگر درباره سنت [و حدیث] به زبان عربی [و فارسی] همراه با نقد و حاشیه‌نویسی و توضیح و پاسخگویی در موارد لازم.
۴۳. ترجمه کتابهای مهم درباره سنت و عترت به زبانهای بیگانه.
۴۴. ترجمه کتابها و مقالات مهم درباره سنت و حدیث به زبانهای بیگانه.
۴۵. تلخیص منابع و کتابهای اصلی و مهم و بازنویسی آنها.
۴۶. [شناسایی و] معرفّی کتابها و مقالات و کتابهای اصلی و منابع و سایر پژوهشها.
۴۷. احیای جلسات و نشستهای علمی حدیث‌شناسی، املاء، استملاء (خواندن و نوشتن)، بازخوانی، تصحیح، قرائت و نسخه‌برداری.
۴۸. محافظت بر روایتگری و حفظ سلسله‌های راویان.
۴۹. احیای سنت اجازه دادن و اجازه گرفتن در نقل احادیث.
۵۰. تأسیس دارالحدیث و مرکز آموزش و پژوهش برای تحقیق و تألیف و توثیق و بحث.